

KÜRESELLEŞME VE POLİTİK İSTİKRARIN TURİZM ÜZERİNE ETKİLERİ

Emrullah METE¹

Öz

Ekonomik büyümenin ve kalkınmanın sağlanabilmesi için turizm sektörü ülkeler için önemli bir faktördür. Turizm sektörünün bu amacı gerçekleştirebilmesi için bazı sosyo-ekonomik koşulların mevcut olması gerekmektedir. Politik istikrar ve küreselleşme düzeyi ülkelerde mevcut olması gereken önemli koşullardandır. Bu çalışmanın amacı politik istikrar ve küreselleşmenin ülkeye gelen turist sayısı üzerindeki etkisini araştırmaktır. Bu amaç çerçevesinde yeni endüstrileşen ülkeler grubundan 9 ülkenin 2002-2018 dönemi verileriyle panel eş bütünleşme analizi uygulanmıştır. Ayrıca uzun dönemli ilişkinin tahmini için tam değiştirilmiş en küçük kareler (FMOLS) yöntemi uygulanmıştır. Modelde bağımsız değişken olarak küreselleşme, politik istikrar, fiyat düzeyi oranı ve ticari açıklık kullanılmıştır. Eş bütünleşme analizi sonuçları değişkenlerin eş bütünleşik olduğunu göstermektedir. FMOLS sonuçlarına göre politik istikrar ve küreselleşme ile gelen turist sayısı arasında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca, fiyat düzeyi oranı ile gelen turist sayısı arasındaki ilişki ise negatif ve anlamlı olarak tespit edilmiştir. Son olarak ticari açıklık ile gelen turist sayısı arasındaki ilişki ise anlamlı olmasına karşılık negatif yönlüdür.

Anahtar Kelimeler: Politik İstikrar, Küreselleşme Düzeyi, Turizm, Yeni Endüstrileşen Ülkeler

JEL Kodları: E60, O10, Z32

THE EFFECTS OF GLOBALIZATION AND POLITICAL STABILITY ON TOURISM

Abstract

The tourism sector is a key factor for countries in order to ensure economic growth and development. In order for the tourism sector to achieve this goal, some socio-economic conditions must be present. Political stability and the level of globalization are important conditions that should exist in countries. The aim of this study is to investigate the effect of political stability and globalization on the number of tourists coming to the country. For this purpose, panel co-integration analysis was applied with the 2002-2018 data of 9 countries from the group of newly industrialized countries. In addition, the fully modified least squares (FMOLS) method was applied to estimate the long-run relationship. Globalization, political stability, price level ratio and trade openness were used as independent variables in the model. The results of the cointegration analysis show that the variables are cointegrated. According to FMOLS results, a positive and statistically significant relationship was found between political stability and globalization and the number of tourists. In addition, the relationship between the price level ratio and the number of tourists was found to be negative and significant. Finally, although the relationship between trade openness and the number of tourists is significant, it is negative.

Keywords: Political Stability, Globalization Level, Tourism, Newly Industrialized Countries

JEL Codes: E60, O10, Z32

¹Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi, Görele Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Lojistik Yönetimi Bölümü, mtemrullah@gmail.com,

Makalenin Geliş Tarihi (Received Date): 15.11.2021

Revizyon Tarihi (Revised Date): 01.12.2021

Yayına Kabul Tarihi (Acceptance Date): 29.12.2021

Atıf (Citation): Mete, E. (2021), "Küreselleşme ve Politik İstikrarın Turizm Üzerine Etkileri", Ekonomi Maliye İşletme Dergisi, 4(2): 170-182

Giriş

Ekonomik büyüme için geliştirilen teoriler özellikle 1980’li yıllardan itibaren ekonomik büyümenin belirleyici faktörleri olarak ar-ge faaliyetleri, teknolojik gelişme, bilgi, nitelikli işgücü, beşeri sermaye gibi enstrümanlar üzerine yoğunlaşmıştır. Bu enstrümanlar ile teknolojik gelişimini sağlayarak ekonomik büyüme ve kalkınmalarını sağlayan ülkeler aynı zamanda uluslararası düzlemde gelişmiş ülke statüsünü de elde etmektedir. Buna karşılık teknolojik gelişimini henüz gerçekleştiremeyen ve gelişmekte olan ülke statüsünde yer alan ülkeler ise teknoloji transferi yanında diğer faktörleri de kullanarak ekonomik büyüme ve kalkınmalarını gerçekleştirmektedirler.

Ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanması amacıyla ülkelerin son dönemlerde önem verdiği diğer faktörlerden birisi de turizmdir. Döviz girişi sağlamanın yanında turizm sektörü ulaşım, konaklama ve perakendecilik, restoranlar, seyahat acenteleri, sigorta şirketleri, gıda ve sağlık gibi diğer ekonomik endüstrileri doğrudan ve dolaylı olarak canlandırmaktadır. Bunun yanında hizmet sektörü olması münasebetiyle ulaştırma ve kanalizasyon gibi birçok altyapı yatırımlarını da beraberinde getirmektedir (Şengönül, Karadaş & Koşaroğlu 2018: s.1125). Dolayısıyla gerek kamu gerekse özel sektör üzerinde sahip olduğu katalizör görevi sayesinde yelpazesi oldukça geniş olan turizm sektörü istihdama da önemli katkı sağlamaktadır.

Turizm endüstrisinin önemli katkısı ve birçok ekonominin gelirlerine artan bağımlılığı, bu endüstriyi yönlendiren temel faktörlerin ve eğilimlerin ayrıntılı bir analizini gerektirmektedir. Turizm faaliyetlerinin gelişmesi ve bu sayede ekonomik gelişime katkıda bulunabilmesi için bazı unsurların da ilgili ülkede mevcut olması gerekmektedir. Bunlardan biri bu çalışmanın da konusunu oluşturan politik istikrardır. Politik istikrarsızlık genellikle siyasi meşruiyetin, sosyal düzenin ve yönetişimin sorgulandığı bir koşul olarak anlaşılır. Bir siyasi sistemin tekrar istikrarlı hale gelmesi için değişim talep eden güçler tatmin edilmediğinde, değişimi başlatmak için yetkisiz protestolar, şiddet ve terör gibi meşru olmayan faaliyetlerin kullanımı ortaya çıkar ve sonuç olarak siyasi sistem istikrarsız hale gelir (Causeviç ve Lynch, 2013: s. 145). Ekonomik büyüme ve kalkınmanın sürdürülebilir olması için ülkede uygulanan siyasi rejimin türünün değil istikrarının daha önemli olduğu ileri sürülmektedir (Islam, 2005: s.1468). Dolayısıyla ülkede uygulanan siyasi rejimin tutarlı olması, siyasi şiddet ve karmaşanın asgari düzeyde olması ve seçilmiş yönetimin görevinde en az birkaç yıl kalabilmesi hususları o ülkede politik anlamda istikrarın var olduğunu göstermektedir (Poirier, 1997: s.677).

Politik istikrar; ülkeye turist çekebilmek, sektörünün gelişmesini ve istikrarını sağlamak için ön şart mahiyetindedir (Seddighi, Theocharous ve Nuttall, 2002: s.62). Politik istikrarsızlık, turizm amaçlı tercih edilecek ülkelerde yatırım, üretim, altyapı gibi genel ekonomik gelişmelere engel olabileceğinden dolayı turizm sektörünü etkilemektedir. Söz konusu ülkede kanunların yetersiz olması veya adil uygulanmaması ve terör olayları imajı yine turizm sektörünü etkilemektedir (Öztürk ve Şimşek, 2013: s.17).

Genel olarak turizm faaliyetlerini etkileyen önemli bir unsur da ülkelerin küreselleşme düzeyleridir. Ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda ülkeler arasındaki sınırların kalkmasını ifade eden küreselleşme, ülkelerin özellikle ekonomik gelişmeleri için fırsatlar sunabilmektedir. Bu fırsatlardan biri de turizm sektörüne yönelik yatırımlardır. Küreselleşme sayesinde teknoloji ve bilginin artan hareketi yeni destinasyonlar için farkındalık yaratarak ülke ekonomilerine katma değer sağlayacaktır (Buluk ve Özkök, 2016: s.48).

Bu çalışmada yeni endüstrileşen ülkeler grubundaki 9 ülkede politik istikrar ve küreselleşmenin turizm talebi üzerindeki etkisi 2002-2018 dönemi için araştırılmıştır. Çalışmada panel veri analizi yöntemi uygulanmıştır. Çalışmanın amacı, politik istikrar ve küreselleşme unsurlarının ülkelerin önemli kalkınma faktörlerinden biri olan turizm faaliyetleri üzerindeki etkisini ortaya koyarak literatüre katkı yapmaktır. Bu kapsamda çalışmada giriş bölümünden sonra literatür taramasına yer verilmiş, ikinci bölümde veri seti, yöntem ve araştırma bulgularına yer verilmiştir. Son bölümde ise sonuç ve değerlendirme kısmıyla çalışma tamamlanmıştır.

1. Literatür Taraması

Günümüzde özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından ekonomik büyüme ve kalkınmaya destek olacak önemli enstrümanlardan biri olan turizm faaliyetlerinin gerçekleştirilebilmesi için bazı unsurların tamamlanmış olması gerekmektedir. Bu unsurlar arasında ülkelerin politik istikrarı ve

küreselleşme düzeyidir. Söz konusu bu iki unsur ekonomi literatürünün önemli konuları arasında yer almaktadır. Literatürde yer alan politik istikrar ve küreselleşme ile turizm arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalardan bazıları aşağıda özetlenmiştir.

Karaoğlu (2019) Türkiye'nin turizm talebini etkileyen faktörleri incelediği çalışmasında Türkiye'ye turist gönderen 24 ülkenin 2010-2017 dönemi verilerini dinamik panel veri analiziyle incelemiştir. İki aşamalı Genelleştirilmiş Momentler Metodu (GMM) yaklaşımının tercih edildiği çalışma sonuçları politik istikrarın turizm talebini olumlu, terör olaylarının ise olumsuz etkilediğini göstermektedir.

Sarıtaş ve Akar (2021) politik istikrar ve turizm talebi arasındaki ilişkiyi en çok turist çeken 10 ülkeyi 2002-2018 dönemi için incelemiştir. Panel regresyon analizinin tercih edildiği analiz sonuçları politik istikrarın turizm talebini olumlu, terör olaylarının artması ise olumsuz etkilediği sonuçlarını işaret etmektedir. Turizm talebi politik istikrarın arttığı ve terör olaylarının azaldığı durumlarda artış göstermektedir.

Kurt ve Kılıç (2018) politik ve ekonomik istikrarın turizm talebi üzerindeki etkisini Türkiye için 2002-2015 dönemine ait çeyrek dönemler itibarıyla incelemiştir. ARDL sınır testi yaklaşımının kullanıldığı analiz sonuçlarına göre ekonomik istikrar söz konusu dönemde turizm talebini pozitif yönlü etkilerken politik istikrar uzun ve kısa dönemde turizm talebini negatif yönlü etkilemektedir.

Gül ve Yerdelen Tatoğlu (2019) en çok turist çeken 11 ülkeyi 2008-2016 dönemi verileriyle turizm talebini etkileyen faktörler açısından incelemiştir. Panel çekim modelinin kullanıldığı analiz sonuçları politik istikrarın turizm talebi üzerindeki etkisinin anlamsız olduğunu göstermektedir.

Yap ve Saha (2013) politik istikrarsızlık ile turizm geliri ve turizm talebi arasındaki ilişkiyi 1999-2009 döneminde 139 ülkeye ait verileri kullanarak panel regresyon analiziyle araştırmışlardır. Analiz sonuçlarına göre politik istikrardaki artış hem turizm talebini hem de turizm gelirlerini azaltmaktadır.

Saha ve Yap (2014) politik istikrarsızlık ve terörizm arasındaki etkileşimin turizmin gelişimi üzerindeki etkilerini 1999-2009 dönemi için 139 ülkeden alınan panel verilerini kullanarak analiz etmişlerdir. Analiz sonuçları terörizm ve politik istikrarsızlığın turizmi olumsuz etkilediğini ve politik istikrarsızlığın olumsuz etkisinin daha yıkıcı olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Özcan (2015) Türkiye'nin turizm gelirlerini belirleyen faktörleri araştırmıştır. Türkiye'nin en fazla turist aldığı 20 ülkenin verilerinin kullanıldığı çalışmada 1995-2011 dönemi verileri kullanılmıştır. Panel eş bütünleşme analizinin tercih edildiği analiz sonuçları, turizm gelirlerini belirleyen faktörlerden biri olarak araştırılan politik istikrarın turizm gelirleri ile eş bütünleşik olduğunu göstermektedir.

Neumayer (2004) politik istikrarın turist varışları üzerindeki etkisini kıyı ülkelerinin 1977-2000 dönemi için incelemiştir. Panel regresyon ve GMM analizlerinin uygulandığı çalışmada analiz sonuçları politik şiddetin turist varışlarını negatif yönlü etkilediğini ortaya koymaktadır.

Habibi ve Abbasinejad (2011) politik istikrarın turizm üzerindeki etkisini Malezya için 1998-2007 dönemi verilerini kullanarak araştırmışlardır. 19 Avrupa ülkesinden gelen turist sayısının politik istikrardan etkilenme durumunun ele alındığı çalışmada panel GMM yaklaşımı tercih edilmiştir. Analiz sonuçları politik istikrar ile turizm talebi arasında pozitif ve anlamlı bir ilişkinin olduğunu ortaya koymaktadır.

Ersungur, Doru ve Aslan (2017) turizm talebinin belirleyicilerini Türkiye'nin en çok turist aldığı 22 ülke kapsamında 2000-2014 verileriyle incelemiştir. Panel eş bütünleşme analizinin kullanıldığı analiz sonuçları turizm talebinin belirleyicilerinden biri olan politik istikrarın turizm talebini pozitif etkilediğini göstermektedir.

Habibi (2017) turizm talebinin belirleyicilerini Malezya'nın en çok turist aldığı 33 ülke kapsamında 2001-2010 verileriyle incelemiştir. Panel GMM analizinin kullanıldığı analiz sonuçları turizm talebinin belirleyicilerinden biri olan politik istikrarın turizm talebi üzerinde pozitif etkili olduğunu göstermektedir.

Chasapopoulos, Butter ve Mihaylov (2014) turizm talebinin belirleyicilerini Yunanistan'ın en çok turist aldığı 31 ülke kapsamında 2000-2012 verileriyle incelemiştir. Panel çekim modeli analizinin kullanıldığı analiz sonuçları turizm talebinin belirleyicilerinden biri olan politik istikrarın turizm talebi üzerinde önemli rol oynadığını göstermektedir.

Naude ve Saayman (2005) turizm talebinin belirleyicilerini 43 Afrika ülkesi için 1996-2000 dönemi verileriyle incelemişlerdir. Panel regresyon ve GMM analizlerinin kullanıldığı çalışmada analiz sonuçları politik istikrarın turizm talebi için anahtar belirleyicilerden biri olduğunu ifade etmektedir. Novak, Petit ve Sahli (2010) küreselleşmenin sektörler üzerindeki etkisini inceledikleri çalışmada Avrupa Birliği üyesi 15 ülkenin 1980-2004 dönemi verileri kullanılmıştır. Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Endeksi analizinin kullanıldığı çalışmada turizm sektörünün karşılaştırmalı olarak en avantajlı sektörlerden biri olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Fereidouni vd. (2014) küreselleşme ile gelen turist sayısı arasındaki ilişkiyi MENA ülkeleri kapsamında 1995-2008 dönemi verileriyle araştırmışlardır. Panel eş bütünleşme analizinin kullanıldığı çalışmada analiz sonuçları kısa ve uzun dönemde küreselleşmenin gelen turist sayısını teşvik edeceğini işaret etmektedir.

Javid ve Katircioğlu (2017) ekonomik, sosyal ve politik küreselleşmenin turizm gelişimi üzerindeki etkisini araştırmışlardır. 133 ülkenin 1995-2014 dönemi verileriyle panel regresyon analizinin uygulandığı çalışmada analiz sonuçları ekonomik, sosyal ve politik küreselleşmenin turizm gelişimi için itici güç olduğunu ortaya koymaktadır.

Akar ve Sarıtış (2020) küreselleşme ile turizm arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmada OECD ülkelerini 2000-2018 dönemi verileriyle panel regresyon analizini kullanmışlardır. Analiz sonuçları turizm gelirleri ve turizm harcamalarının küreselleşmeden pozitif yönlü etkilendiğini göstermektedir. Literatürde yer alan çalışmalar incelendiğinde hem politik istikrarın hem de küreselleşme olgusunun turizm faaliyetleri üzerinde olumlu etki yaptığı görülmektedir. Bu çalışmada politik istikrar ve küreselleşme düzeyi birlikte ele alınarak turizm üzerindeki etkisi ilgili literatüre katkı sağlamak amacıyla araştırılmıştır.

2. Veri Seti Yöntem ve Bulgular

Bu çalışmada yeni endüstrileşen ülkeler grubu olarak adlandırılan Brezilya, Çin, Hindistan, Malezya, Meksika, Filipinler, Güney Afrika, Tayland ve Türkiye'nin de aralarında bulunduğu 9 ülkede 2002-2018 dönemine ait yıllık verilerle politik istikrar ve küreselleşmenin turizm talebi üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. Gerek ele alınan dönem gerekse ülkeler, verilerin elde edilebilirliği nedeniyle kısıtlanmıştır. Çalışmada aşağıdaki ekonometrik modelden yararlanılmıştır.

$$LGT_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 PI_{it} + \beta_2 GLB_{it} + \beta_3 TA_{it} + \beta_4 FDO_{it} + u_{it} \quad (1)$$

Yukarıdaki denklemde α ; sabit değeri, β ; eğim parametresini, i ; panelin birim boyutunu, t ; panelin zaman boyutunu ve u ise hata terimini ifade etmektedir. Analizin bağımlı değişkenini gelen turist sayısı (GT) oluşturmaktadır. Bağımsız değişkenlerden ilki küreselleşme (GLB) endeksidir. Küreselleşme endeksi İsviçre Ekonomi Enstitüsü (Swiss Economic Institute) tarafından oluşturulan bir endekstir ve endeks verilerine Swiss Economic Institute internet sayfasından ulaşılmıştır. Endeks küreselleşmenin ekonomik, sosyal ve politik boyutlarını ölçmektedir. Ekonomik küreselleşme bünyesinde ekonomik, ticari ve finansal küreselleşmeyi barındırmaktadır. Yine sosyal küreselleşme sosyal, kişilerarası, kültürel ve bilginin küreselleşmesinden oluşmaktadır. Bir bütün olarak küreselleşme endeksi ise ekonomik, sosyal ve politik küreselleşmenin toplamından oluşmaktadır (Axcel, 2006). Diğer bir bağımsız değişken ise politik istikrar (PI)'dir. Politik istikrar verisi, siyasi istikrar, şiddet ve terörizmden uzaklığı ölçen bir değişkendir. Tahmin değeri -2.5 ile 2.5 arasında standart dağılım sergilemektedir. Pozitif değerler siyasi açıdan istikrarı, şiddet ve terörizmden uzaklığı ifade ederken negatif değerler tersi durumu ifade etmektedir. Diğer yandan ticari açıklık (TA) ve fiyat düzeyi oranı (FDO) ise analizin diğer kontrol değişkenlerini oluşturmaktadır. Ticari açıklık verisi ihracat ve ithalatın gayri safi yurtiçi hasılaya oranları toplamından oluşmaktadır. Fiyat düzeyi oranı ise satın alma gücü paritesi (SAGP) dönüşüm faktörünün döviz kuruna oranıdır. Her ülkede aynı hacim düzeyinde mal ve hizmet satın almak için gereken ortak para biriminin sayısını belirtmektedir. Fiyat düzeyi oranı aynı zamanda ülkeler arasındaki ve gayri safi yurtiçi hasıla düzeyinde ülkelerin genel fiyat düzeylerindeki farklılıkların bir ölçüsü niteliğindedir. Bu oran yükseldiğinde o ülkedeki ürün diğer ülkedeki aynı ürüne göre pahalı hale gelmektedir. Gelen turist sayısı, ticari açıklık, politik istikrar ve fiyat düzeyi oranı değişkenleri Dünya Bankası internet sitesi

istatistiksel veriler sayfasından elde edilmiştir. Modelde kullanılan verilere ilişkin bilgiler Tablo 1’de özetlenmiştir.

Tablo 1: Veri Seti

Değişken Kodu	Değişken Adı	Açıklama	Kaynak	Beklenen Etkiler
LGT	Gelen turist sayısı	-	World Development Indicators (WDI)	
PI	Politik istikrar	İndeks değeri	World Development Indicators (WDI)	+
GLB	Küreselleşme	İndeks değeri	Swiss Economic Institute (SEI)	+
TA	Ticari açıklık	İthalat ve ihracat toplamının GSYH’e oranı	World Development Indicators (WDI)	+
FDO	Fiyat düzeyi oranı	SAGP/Döviz kuru	World Development Indicators (WDI)	-

Gelen turist sayısı verisinin doğal logaritması alınmış diğer veriler ise ham halleriyle analize dahil edilmiştir. Değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistikler Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2: Tanımlayıcı İstatistikler

Değişken kodu	Gözlem sayısı	Ortalama	Standart sapma	Minimum	Maksimum
LGT	153	7,249	0,5245	6,2804	8,2003
PI	153	-0,621	0,5743	-2,0091	0,5648
GLB	153	66,311	6,2553	50,6044	81,5559
TA	153	72,763	43,8435	22,1060	210,3743
FDO	153	0,457	0,1427	0,2059	0,8807

Tablo 2’de çalışmada kullanılan her bir değişkene ilişkin tanımlayıcı istatistikler özeti yer almaktadır. Tabloda da görüldüğü üzere her bir değişken 153 gözlemden oluşmaktadır. Ortalama değerler LGT, PI, GLB, TA ve FDO değişkenleri için sırasıyla 7.249, - 0.621, 66.311, 72.763 ve 0.457’dir. Değişkenlerin standart sapmaları ise 0.142 ile 43.843 arasında değişmektedir.

Ekonometrik analizlerden elde edilen sonuçların güvenilirliği serilerin durağanlığı ile yakından ilgilidir. Serilerin durağanlığı, serilerin birim kök içermemesi durumunu ifade etmektedir. Serilerin durağanlığı düzeyde ve farkında olmak üzere iki şekilde ortaya çıkmaktadır. Düzeyde durağan olmayan serilerin birinci farkı alınarak seriler durağan hale getirilmektedir. Söz konusu serilerin durağanlığının tespiti uygun birim kök testleri ile mümkün olmaktadır. Birim kök testleri ise birinci ve ikinci kuşak testler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Seriler arasında yatay kesit bağımlılığının olmadığı durumlarda birinci kuşak birim kök testleri ile serilerin durağanlığı tespit edilmektedir. Seriler arasında yatay kesit bağımlılığının olduğu durumlarda ise serilerin durağanlığı ikinci kuşak birim kök testleri ile sınımlanmaktadır. Uygun birim kök testinin tespiti aşamasında öncelikle seriler arasında yatay kesit bağımlılığının varlığının sınımlanması gerekmektedir. Literatürde çeşitli yatay kesit bağımlılığı testleri mevcut olmakla birlikte bu çalışmada zaman boyutu (T)’nin birim boyutu (N)’den daha büyük olduğu durumlarda daha güvenilir sonuçlar verdiği bilinen Breusch Pagan (1980) LM yatay kesit bağımlılığı testi kullanılmıştır. Breusch Pagan yatay kesit bağımlılığı testinde sıfır hipotezi $H_0 : cov(u_{it}, u_{jt}) = \rho_{ij} = 0$ olmak üzere yatay kesit bağımlılığının olmadığını belirtmektedir. t değerlerinin tümü için $i \neq j$ eşitsizliği geçerlidir. Breusch Pagan yatay kesit bağımlılığı testinin istatistiği ise;

$$LM = T \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{\rho}_{ij}^2 \quad (2)$$

şeklinde ifade edilmektedir. Eşitliğin sağ tarafında yer alan $\hat{\rho}_{ij}^2$; i ve j artıkların korelasyon katsayısıdır. LM testi yatay kesit bağımsız sıfır hipotezi ile kıkare dağılıma sahiptir ve test en küçük kareler yöntemi ile elde edilen yatay kesit kalıntıları arasındaki korelasyon katsayılarının kareleri toplamına dayanmaktadır. Diğer yandan LM testi grup ortalamaların sıfıra eşit olduğu ve birimlere özgü ortalamaların ise sıfırdan farklı olduğu durumlarda yanlı sonuçlar verebilmektedir (Özcan ve Arı, 2015). Yatay kesit bağımlılığı test sonuçları Tablo 3’te yer almaktadır.

Tablo 3: *Breusch Pagan Yatay Kesit Bağımlılığı Testi*

Değişkenler	İstatistik	Olasılık Değeri
GT	401.181	0.000
PI	102.782	0.000
TA	141.401	0.000
FDO	267.439	0.000
GLB	466.296	0.000
PANEL	30.73	0.717

Tablo 3'teki sonuçlara göre modelde kullanılan değişkenlerin her birinde %1 anlamlılık düzeyinde yatay kesit bağımlılığının olduğu gözlenmektedir. Panelin geneli için elde sonuçlar ise yatay kesit bağımlılığının olmadığını ifade etmektedir. Bu bağlamda serilerin durağanlığının belirlenmesinde yatay kesit bağımlılığını dikkate alan ikinci kuşak birim kök testlerinin kullanımı uygun olmaktadır. Diğer yandan seriler arasında uzun dönemli eş bütünleşme ilişkisinin tespitinde ise panele ait yatay kesit bağımlılığı sonuçları dikkate alınmakta ve yatay kesit bağımlılığının olmadığını ileri süren birinci kuşak eş bütünleşme testlerinin kullanımı uygun olmaktadır.

Literatürde yatay kesit bağımlılığını dikkate alan çeşitli birim kök testleri mevcut olmakla birlikte bu analizde yatay kesit genişletilmiş Im, Pesaran ve Shin (CIPS) panel birim kök testi kullanılmıştır. CIPS panel birim kök testi Pesaran (2007) tarafından geliştirilen bir testtir. CIPS birim kök testi yatay kesit bağımlılığı olduğu durumlarda yatay kesit bağımlılığından kaynaklı olası olumsuzlukları gidermek için geliştirilen bir testtir. CIPS test istatistiğinin elde edilmesinde yatay kesit genişletilmiş Dickey Fuller (CADF) testinden yararlanılmaktadır. CADF testi her bir birim için ve tüm panel için birim kök test sonuçlarını sunmaktadır (Şaşmaz ve Yayla, 2018:90). CADF regresyon denklemi;

$$y_{it} = (1 - \phi_i)\mu_i + \phi_i y_{i,t-1} + u_{i,t} \quad (3)$$

$i=1, \dots, N$, $t=1, \dots, T$ şeklindedir. Yukarıdaki denklemde yer alan y_{it} başlangıç değeri, sonlu bir ortalama ve varyans ile belirli bir yoğunluk fonksiyonuna sahip iken $u_{i,t}$ tek faktör yapısına sahiptir ve;

$$u_{it} = \gamma_i f_t + \varepsilon_{it} \quad (4)$$

şeklinde ifade edilir. Burada f_t gözlenemeyen ortak faktörü ifade etmektedir. Aynı eşitlikte ε_{it} ise birimlere özgü hatadır (Pesaran, 2007: 268). (3) ve (4) numaralı denklemler birlikte ele alındığında;

$$\Delta y_{it} = \alpha_i + \beta_i y_{i,t-1} + \gamma_i f_t + \varepsilon_{it} \quad (5)$$

olarak yazılmakta ve $\alpha_i = (1 - \phi_i)\mu_i$, $\beta_i = - (1 - \phi_i)$ ve $\Delta y_{it} = y_{it} - y_{i,t-1}$ formunu almaktadır. CADF testinde sıfır hipotezi $H_0: \beta_i = 0$ tüm i 'ler için geçerlidir. Alternatif hipotez ise $H_1: \beta_i < 0$ olmak üzere $i=1, 2, \dots, N_1$ ve $\beta_i = 0, i=N_1+2, \dots, N$ olarak ifade edilir. CADF test istatistiği asimptotik olarak benzerlik sergilemekte ve faktör yüklerine bağlı olmamaktadır. CADF testi sonucunda CIPS istatistiği elde edilmektedir. CIPS istatistiğine, CADF testi ile hesaplanan her bir birime ait t değerlerinin ortalaması alınarak ulaşılmaktadır. CIPS test istatistiği;

$$CIPS = N^{-1} \sum_{i=1}^N CADF_i \quad (6)$$

şeklinde yazılmakta ve asimptotik açıdan standart dağılıma sahip olmamaktadır. Farklı N ve T kombinasyonları için %1, %5 ve %10 istatistiksel anlamlılık düzeyinde CIPS kritik değerleri Pesaran (2007)'de tablolaştırılmıştır. CIPS birim kök testine ait sonuçlar Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4: CIPS Birim Kök Testi Sonuçları

Değişken Sabitli	CIPS testi	Kritik Değer (%10)	Kritik Değer (%5)	Kritik Değer (%1)	Değişken Sabitli Trendli	CIPS testi	Kritik Değer (%10)	Kritik Değer (%5)	Kritik Değer (%1)
GT	-1.459	-2.21	-2.34	-2.60	GT	-1.530	-2.74	-2.88	-3.15
PI	-2.008	-2.21	-2.34	-2.60	PI	-2.056	-2.74	-2.88	-3.15
TA	-0.382	-2.21	-2.34	-2.60	TA	-0.819	-2.74	-2.88	-3.15
FDO	-1.805	-2.21	-2.34	-2.60	FDO	-2.670	-2.74	-2.88	-3.15
GLB	-1.926	-2.21	-2.34	-2.60	GLB	-2.839*	-2.74	-2.88	-3.15
Δ GT	-3.514***	-2.21	-2.34	-2.60	Δ GT	-3.713***	-2.74	-2.88	-3.15
Δ PI	-3.414***	-2.21	-2.34	-2.60	Δ PI	-3.732***	-2.74	-2.88	-3.15
Δ TA	-2.432***	-2.21	-2.34	-2.60	Δ TA	-2.836*	-2.74	-2.88	-3.15
Δ FDO	-3.148***	-2.21	-2.34	-2.60	Δ FDO	-3.171***	-2.74	-2.88	-3.15
Δ GLB	-4.248***	-2.21	-2.34	-2.60	Δ GLB	-4.050***	-2.74	-2.88	-3.15

*** ve* sırasıyla %1 ve %10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 4'te Im, Pesaran ve Shin (CIPS) panel birim kök testi sonuçları, Pesaran tarafından Monte Carlo simülasyonları ile oluşturulan kritik tablo değerleri ile karşılaştırılmaktadır. CIPS birim kök testi analizde kullanılan serilerin birim kök içerip içermedikleri konusunda hipotezler sunmaktadır. Hesaplanan CIPS istatistik değerleri kritik tablo değerlerinden mutlak olarak büyük ise temel hipotez olarak adlandırılan ve serilerin birim kök içerdiğini savunan H_0 hipotezinin reddedilmesini gerekli kılmaktadır. diğer bir ifade ile serilerin düzeyde durağan oldukları ileri sürülebilir. Bu durumda alternatif hipotezin kabulü gerekmektedir (Yalçınkaya ve Kaya,2017:7). Sonuçlar, t tablo değerlerinin sabitli modelde sırasıyla %1, %5 ve %10 güven düzeyinde, sabitli ve trendli modelde küreselleşme serisinin %10 düzeyinde, diğerlerinin ise kritik değerlerden mutlak olarak küçük olduğunu göstermektedir. Bu noktada serilerin düzeyde durağan olmadıkları anlaşılmaktadır. CIPS birim kök testi birinci farkı alınan serilere yeniden uygulanmakta ve elde edilen sonuçlar t tablo değerinin sabitli modelde yine sırasıyla %1, %5 ve %10 güven düzeyinde kritik değerden büyük olduğunu göstermekte sabitli ve trendli modelde ticari açıklık serisinin %10 düzeyinde diğer serilerin ise sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde durağan olduğuna karar verilmektedir.

CIPS birim kök testi sonucunda serilerin birinci farkında durağan hale geldiği gözlenmektedir. Birim kök testi sonrasında homojenliğin varlığı sınanmalıdır. Diğer bir ifade ile sabit ve eğim parametrelerinin birimlere göre homojen mi yoksa heterojen mi oldukları sorgulanmalıdır. Serilerin homojenliği veya heterojenliğine göre seriler arasındaki eşbütünlük testleri de farklılık göstermektedir (Tatoğlu,2017:246). Serilerin homojenliğinin belirlenmesinde F testi, Swamy testi, Delta testi ve G testi gibi farklı testlerden yararlanılmaktadır. Bu çalışmada Pesaran ve Yamagata (2008) tarafından önerilen Delta testi kullanılmaktadır. Basit eş bütünlük modelinde;

$$Y_{it} = \alpha + \beta_i X_{it} + \varepsilon_{it} \quad (7)$$

Eşitlikten hareketle β_i katsayılarının yatay kesit birimleri arasındaki homojenlik delta testi ile test edilmektedir. Pesaran ve Yamagata (2008), 2 farklı delta testi önermişlerdir. Bu testlerden ilki büyük örneklem düzeylerinde homojenliği sınanırken ikinci test ise küçük örneklemelerde homojenlik sınaması yapmaktadır. Her iki durum için söz konusu test istatistikleri;

$$\hat{\Delta} = \sqrt{N} \left\{ \frac{N^{-1}S - k}{2k} \right\} \sim x_k^2 \quad (8)$$

$$\hat{\Delta}_{adj} = \sqrt{N} \left\{ \frac{N^{-1}S-k}{v(T,k)} \right\} \sim N(0,1) \quad (9)$$

şeklinde sıralanabilir. (8) ve (9) numaralı denklemlerde yer alan N, yatay kesit sayısını, S, Swamy test istatistiğini, k açıklayıcı değişken sayısını ve v(T, k) standart hatayı simgelemektedir. Delta testinin temel hipotezi; $H_0: \beta_1 = \beta$ eğim katsayılarının homojen olduğunu ileri sürmektedir. Alternatif hipotez ise $H_1: \beta_i \neq \beta$ ise eğim katsayılarının homojen olmadığını belirtmektedir (Topal ve Ünver, 2016). Tablo 8’de delta testi sonuçları görülmektedir.

Tablo 5: Homojenlik Testi Sonuçları

Delta Test	İstatistikler	P değeri
Δ	7.778	0.000*
Δ_{adj}	9.669	0.000*

*, %1 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 5’te hem büyük hem de küçük örneklem düzeyleri için delta homojenlik test sonuçları yer almaktadır. Çalışmanın zaman ve birim boyutu küçük örneklem grubuna daha uygun olduğundan ikinci satırda verilen düzeltilmiş delta testi (Δ_{adj}) sonuçlarının dikkate alınması daha uygun olmaktadır. Bu bağlamda eğim katsayılarının homojen olduğunu ifade H_0 hipotezi reddedilmektedir. Bu sonuç eğim katsayılarının heterojen olduğunu ifade etmektedir. Daha önce de belirtildiği üzere sabit ve eğim parametrelerinin homojen veya heterojen olması seriler arasında uzun dönemli ilişkinin varlığının sınanmasında belirleyici rol oynamaktadır. Diğer yandan panelin geneli için yatay kesit bağımlılığının söz konusu olup olmamasına göre eş bütünleşme testleri iki gruba ayrılmaktadır. Yatay kesit bağımlılığının olduğu durumda ikinci kuşak eş bütünleşme testleri, yatay kesit bağımlılığının söz konusu olmadığı durumda ise birinci kuşak eş bütünleşme testlerinden yararlanılmaktadır. Bu çalışmada Tablo 3’te yer alan panelin geneli için elde edilen yatay kesit bağımlılığı test sonuçlarından seriler arasında yatay kesti bağımlılığının olmadığı ve birinci kuşak eş bütünleşme testlerinin kullanımının uygun olduğu sonucuna varılmaktadır. Literatürde çeşitli eş bütünleşme testlerinden yararlanılmakla beraber çalışmada Pedroni (1999) eş bütünleşme testi kullanılmıştır.

Pedroni, küçük örneklem performanslarının araştırıldığı ve asimptotik dağılımların türetildiği 7 farklı test istatistiği geliştirmiştir. Bu istatistiklerden 4 tanesi havuzlanmış kesit içi diğer bir ifade ile panel test istatistiği, diğer 3 tanesi ise havuzlanmış kesitler arası veya grup test istatistiği olarak adlandırılmaktadır. Panel test istatistiklerinden ilki varyans oranı istatistiğidir ve parametrik değildir. İkinci istatistik Phillip Perron rho benzeri bir istatistiktir ve parametrik değildir. Üçüncüsü parametrik olmamasının yanı sıra Phillip Perron t istatistiği ile benzerlik sergilemektedir. Son olarak dördüncü panel test istatistiği ise parametrik ve genişletilmiş Dickey Fuller istatistiği ile benzerdir. Grup istatistiği olarak adlandırılan diğer 3 istatistikten ilki Phillip Perron rho istatistiğine, ikincisi Phillip Perron t istatistiğine ve sonuncusu ise genişletilmiş Dickey Fuller t istatistiğine benzerdir. Söz konusu 7 test istatistiğinin temel hipotezi $H_0: \gamma_i = 1$ tüm i değerleri için eş bütünleşme ilişkisinin olmadığını ileri sürmekte ve kalıntı temelli bir hipotez niteliği taşımaktadır. Alternatif hipotez ise tüm birimlerin eş bütünleşik olduğunu belirtmekte ve $H_1: \gamma_i = \gamma < 1$ tüm i değerleri için geçerlidir. Aşağıda panel eş bütünleşme testi kalıntıları ile birlikte tahmin edilmektedir (Pedroni, 1999:656);

$$Y_{it} = \alpha_i + \delta_{it} + \beta_{1i}x_{1i,t} + \beta_{2i}x_{2i,t} + \dots + \beta_{Mi}\Delta X_{Mit} + e_{it} \quad (10)$$

her $t = 1, \dots, T$; $i = 1, \dots, N$; ve $m = 1, \dots, M$ şeklindedir.

Denklemden T; zaman içindeki gözlem sayısını, N; paneldeki bireysel gözlem sayısını ve M; regresyon değişkenlerini ifade etmektedir. Panelde N tane birim olduğu için, her biri M regresörü olan N farklı denklem düşünülebilir. Eğim parametresi $\beta_{1i}, \beta_{2i}, \dots, \beta_{Mi}$, nin birimlere göre değerlendirilmesine izin verilmektedir. α_i birimlere özgü sabit etkileri ifade etmekte ve birimlere göre değerlendirilmesine izin verilmektedir. δ_{it} deterministik trendin parametresini göstermektedir (Pedroni, 1999:656). Parametrik olmayan istatistiklerde; $\hat{e}_{it} = \hat{\gamma}_i \hat{u}_{it-1} + \hat{u}_{it}$ regresyonu tahmin edilmekte ve kalıntılar $\hat{u}_{it}$ ’nin ($\hat{\sigma}_i^2$) şeklinde ifade edilen uzun dönemli varyansının hesaplanmasında kullanılmaktadır. $\hat{\lambda}_i$ terimi $\hat{\lambda}_i = \frac{1}{2}$

$(\hat{\sigma}_i^2 - \hat{s}_i^2)$ şeklinde hesaplanmaktadır. Söz konusu eşitlikteki $\hat{s}_i^2$ terimi ise $\hat{u}_{it}$ 'nin basit varyansını temsil etmektedir. Parametrik istatistiklerde ise;

$$e_{it} = \hat{y}_{it-1} + \sum_{k=1}^{K_i} \hat{y}_{ik} \Delta \hat{e}_{it-k} + \hat{u}_{it}^* \quad (11)$$

regresyonu tahmin edilmekte ve kalıntılar $\hat{u}_{it}^*$ 'nin $(\hat{s}_i^{*2})$ ile ifade edilen basit varyansını hesaplamada kullanılmaktadır. Tablo 9'da Pedroni panel eş bütünleşme testi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 6: Pedroni Panel Eş bütünleşme Testi Sonuçları

Testler	İstatistik	Olasılık	Ağırlıklandırılmış İstatistik	Olasılık
Panel v- İstatistiği	3.305177	0.0005*	1.726064	0.0422**
Panel rho- İstatistiği	1.167970	0.8786	1.525529	0.9364
Panel PP- İstatistiği	-6.840112	0.0000*	-3.748853	0.0001*
Panel ADF- İstatistiği	-1.664576	0.0480**	-0.219763	0.4130
	İstatistik	Olasılık		
Grup rho- İstatistiği	2.615859	0.9955		
Grup PP- İstatistiği	-8.368768	0.0000*		
Grup ADF- İstatistiği	-1.056066	0.1455		

*, ** sırasıyla %1 ve %5 düzeyinde istatistiksel anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 6'daki Pedroni eşbütünleşme testi sonuçlarına göre panel rho, ağırlıklandırılmış panel rho ve ağırlıklandırılmış panel ADF ile grup rho ve grup ADF istatistik sonuçlarına göre değişkenler arasında eş bütünleşme ilişkisi yoktur. Söz konusu istatistiklerin olasılık değerleri $p > 0.0500$ şeklinde olduğundan testlerin sonucuna göre H_0 hipotezi reddedilememektedir. Diğer yandan toplam 11 test istatistiğinden 6 test istatistiğinin olasılık değerleri $p < 0.05$ olduğundan değişkenler arasında eş bütünleşme ilişkisi olmadığını ifade eden H_0 hipotezi reddedilmekte ve uzun dönemli eş bütünleşme ilişkisinin varlığı kabul edilmektedir. Eş bütünleşme analizinde maksimum gecikme uzunluğunun tespitinde Schwarz Bilgi Kriterinden yararlanılmıştır. Deterministik sabit katsayı ve trendin kullanıldığı analizde Barlett Kernel metodundan yararlanılmış ve Bandwith genişliği Newey-West yöntemi ile belirlenmiştir.

Seriler arasında eş bütünleşme ilişkisinin varlığının belirlenmesi sonrasında uzun dönemli ilişkinin veya diğer bir ifade ile eş bütünleşme modelinin tahmin edilmesi aşamasına geçilmektedir. Uzun dönemli ilişkinin tahmini aşamasında kalıntıların yatay kesit bağımlılığı içerip içermemesine göre kullanılacak eş bütünleşme modeli farklılık göstermektedir. Eş bütünleşme modelinin kalıntılarında yatay kesit bağımlılığı söz konusu değilse uzun dönemli ilişkinin tahmininde birinci kuşak tahmincilerin kullanılması gerekmekte iken eğer kalıntılar yatay kesit bağımlılığı içeriyorsa bu durumda uzun dönemli ilişkinin tahmininde ikinci kuşak tahmincilerin kullanımı uygun olmaktadır. Diğer yandan uzun dönem parametresinin homojen ya da heterojenliğine göre de uzun dönemli ilişki analiz yöntemi farklılık göstermektedir. Bu bağlamda yatay kesit bağımlılığının olmadığı ve uzun dönem parametresinin heterojen olduğu uzun dönemli ilişki tahmininde tam değiştirilmiş en küçük kareler (FMOLS) yönteminden yararlanılmaktadır. Pedroni (1996) tarafından geliştirilen tahmin yönteminde uzun dönemli kovaryans matrisinin birimlere göre değişmesine izin verilmektedir. Uzun dönemli ilişkinin tahminine ilişkin sonuçlar Tablo 7'de yer almaktadır.

Tablo 7: Uzun Dönemli İlişkinin Tahmin Sonuçları (FMOLS)

Değişken	Katsayı	t-stat	Olasılık
PI	0.147166	3.704089	0.0003*
TA	-0.002776	-4.475721	0.0000*
FDO	-0.180009	-1.729499	0.0861***
GLB	0.038103	10.13728	0.0000*

*, *** sırasıyla %1 ve %10 düzeyinde istatistiksel anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 7'de yer alan sonuçlar gelen turist sayısı ile politik istikrar, ticari açıklık ve küreselleşme arasındaki ilişki için %1, fiyat düzeyi oranı ile arasındaki ilişki için %10 düzeyinde anlamlı olduğunu

göstermektedir. Modelde yer alan değişkenler uzun dönemli ilişkinin yönü açısından değerlendirildiğinde ise politik istikrardaki (PI) ve küreselleşme (GLB) düzeyindeki artışın gelen turist sayısında artışa neden olduğu, fiyat düzeyi oranındaki (FDO) azalmanın gelen turist sayısında artışa neden olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar politik istikrar ve küreselleşmenin etkileri açısından literatür kısmında yer alan Karaoğlu (2019), Sarıtaş ve Akar (2021), Yap ve Saha (2013), Habibi ve Abbasinejad (2011), Naude ve Saayman (2005), Fereidouni vd. (2014), Javid ve Katırcıoğlu (2017) çalışmalarıyla uyumluluk göstermektedir. Fiyat düzeyi oranının etkisi açısından ise teoriye uygun olduğu görülmektedir.

3. Sonuç ve Değerlendirme

Ülkelerin ekonomik büyüme ve kalkınmalarını sağlayabilmeleri açısından önemli faktörlerden biri de turizm sektörüdür. Turizm sektöründen yeterli düzeyde yararlanabilmek, tercih edilen destinasyonlara sahip olabilmek için bazı koşulların o ülkede oluşması gerekmektedir. Bu koşullardan ikisi bu çalışmanın konusunu oluşturmuştur. Politik istikrar ve küreselleşme turizm sektöründen pay alabilmek adına önemli koşullardandır.

Gelen turist sayısı ile politik istikrar, küreselleşme, fiyat düzeyi oranı ve ticari açıklık arasındaki ilişkinin ele alındığı bu çalışmada 2002-2018 döneminde yeni endüstrileşen ülkeler grubundan 9 ülke incelenmiştir. Panel veri analizi kapsamında eş bütünleşme ve uzun dönemli ilişkinin tahmini için testler kullanılmıştır. İlk olarak gerçekleştirilen Breusch Pagan yatay kesit bağımlılığı testine göre değişkenlerin her biri için yatay kesit bağımlılığı olmasına karşılık panel genelinde birimler arasında korelasyonun olmadığı tespit edilmiştir. Birimler arası korelasyonu dikkate alan CIPS birim kök testi sonuçlarına göre her bir değişkenin farkında durağanlaştığı tespit edilmiştir. Temel testlerden biri olan homojenlik testi için tercih edilen Delta testi sonuçları eğim katsayılarının heterojen olduğunu göstermektedir. Birimler arası korelasyon testi ve homojenlik testlerine göre tercih edilen Pedroni eş bütünleşme testi sonuçlarına göre bağımlı değişken gelen turist sayısı ile bağımsız değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin var olduğu yani eş bütünleşme ilişkisinin olduğu tespit edilmiştir. İlave olarak tespit edilen uzun dönemli ilişkinin katsayısı ve yönü için yine birimler arası korelasyon ve homojenlik testlerine göre tercih edilen tam değiştirilmiş en küçük kareler (FMOLS) yöntemi uygulanmıştır. FMOLS sonuçlarına göre politik istikrar ve küreselleşme ile gelen turist sayısı arasında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca, fiyat düzeyi oranı ile gelen turist sayısı arasındaki ilişki ise negatif ve anlamlı olarak tespit edilmiştir. Fiyat düzeyi oranındaki artışın gelen turist sayısını azaltacağını ifade etmektedir. Fiyat düzeyi oranındaki artışın o ülkedeki ürünün veya hizmeti pahalılaşması anlamına geldiğinden analiz teoriye ve beklenen etkiye uygun şekilde sonuçlanmıştır. Son olarak ticari açıklık ile gelen turist sayısı arasındaki ilişki ise anlamlı olmasına karşılık negatif yönlüdür.

Analiz sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde ticari açıklık haricinde diğerleri beklenen etkiler kısmında belirtilen ve ayrıca literatür kısmında yer alan Karaoğlu (2019), Sarıtaş ve Akar (2021), Yap ve Saha (2013), Habibi ve Abbasinejad (2011), Naude ve Saayman (2005), Fereidouni vd. (2014), Javid ve Katırcıoğlu (2017) çalışmalarıyla örtüşür nitelikte sonuçlanmıştır. Bu noktada özellikle çalışmanın konusunu ve amacını oluşturan politik istikrar ve küreselleşmenin turizm sektöründen pay alabilme adına önemli koşullar olduğu doğrulanmaktadır. Ülkedeki iç çatışma, politik şiddet, hükümet istikrarı ve terör gibi konuların politik istikrarı belirleyen konular olması özellikle politika yapıcılar açısından ülkede genel istikrarı sağlama ve uyum politikalarının dikkate alınması gerekmektedir. Bunun yanında küreselleşme açısından değerlendirildiğinde, bilgi ve teknolojinin yayılması açısından önem arz eden küreselleşme yabancı yatırım çekme ve bu sayede alt yapı yatırımlarının artırılması noktasında da öne çıkmaktadır. Yeni yatırımlar ve alt yapı yatırımlarındaki artış dolaylı olarak ülkeye gelen turist sayısını artırabilecektir. Kısıtlı veriler dahilinde analizi gerçekleştirilen bu çalışmanın, farklı ülke ve ülke grupları ele alınarak ve aynı zamanda farklı analiz yöntemleri uygulanarak geliştirilmesi suretiyle literatüre katkı sağlanabileceği düşünülmektedir.

Yazar Katkı Oranı (Author Contributions): Emrullah Mete (%100)

Yazarların Etik Sorumlulukları (Ethical Responsibilities of Authors): Bu çalışma bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

Çıkar Çatışması (Conflicts of Interest) : Çalışmadan kaynaklı çıkar çatışması bulunmamaktadır.

İntihal Denetimi (Plagiarism Checking): Bu çalışma intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir.

KAYNAKÇA

- Akar, G. & Sarıtaş, T. (2020). “Küreselleşmenin Turizme Etkisi: OECD Ülkeleri Örneği”. *Turkish Studies- Economy*. 15(3): 1087-1102.
- Breusch, T. S. & Pagan, A. R. (1980). “The Lagrange Multiplier Test and Its Applications to Model Specification in Econometrics”. *The Review of Economic Studies*. 47(1): 239- 253.
- Buluk, B. & Özkök, F. (2016). “Küreselleşme Hareketlerinin Turizm Endüstrisine Etkileri”. *Akademik Bakış Dergisi*. 54: 37-53.
- Causevic, S. & Lynch, P. (2013). “Political (In)Stability and Its Influence on Tourism Development”. *Tourism Management*. 34: 145-157.
- Chasapopoulos, P., den Butter, F. A. & Mihaylov, E. (2014). “Demand for Tourism in Greece: A Panel Data Analysis Using the Gravity Model”. *International Journal of Tourism Policy*. 5(3): 173-191.
- Dreher, Axel (2006). “Does Globalization Affect Growth? Evidence from a New Index of Globalization”, *Applied Economics*. 38(10): 1091-1110.
- Ersungur, M., Doru, O. & Aslan, M. B. (2017). “Türkiye’ye Yönelik Uluslararası Turizm Talebinin Sosyoekonomik Belirleyicileri: Panel Veri Analiz”. *International Conference On Eurasian Economies-Session 4C: Sektörel Analizler*: 433–441.
- Fereidouni, H. G., Al-Mulali, U. & Najdi, Y. (2014). “Globalization Indicators–Inbound Tourism Relationship in the MENA Region”. *Anatolia*, 25(3): 364–373.
- Gül, H. & Yerdelen Tatoğlu, F. (2019). “Turizm Talebinin Panel Çekim Modeli ile Analizi”, *Turizm Akademik Dergisi*. 6(1): 49-60.
- Habibi, F. & Abbasinejad, H. (2011). “Dynamic Panel Data Analysis of European Tourism Demand in Malaysia”. *Iranian Economic Review*. 15(29): 27-41.
- Habibi, F. (2017). “The Determinants of Inbound Tourism to Malaysia: A Panel Data Analysis”. *Current Issues in Tourism*, 20(9): 909-930.
- Islam, M. N. (2005). “Regime Changes, Economic Policies and The Effect of Aid on Growth”. *Journal of Development Studies*, 41(8): 1467-1492.
- Javid, E., & Katircioglu, S. (2017). “The Globalization Indicators-Tourism Development Nexus: A Dynamic Panel-Data Analysis”. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*. 22(11): 1194-1205.
- Karaoğlu, N. (2019). “Türkiye’de Uluslararası Turizm Talebinin Dinamik Panel Veri Analizi”. *Bulletin of Economic Theory and Analysis*. 4(1): 85-101.
- Kurt, U. & Kılıç, C. (2018). “Türkiye’de Ekonomik ve Politik İstikrarın Turizm Talebi Üzerindeki Etkisi: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı”. *İstanbul İktisat Dergisi-Istanbul Journal of Economics*. 68(2): 243-264.
- Naude, WA. & Saayman, A. (2005). “Determinants of Tourist Arrivals in Africa: A Panel Data Regression Analysis”. *Tourism Economics*. 11(3): 365-391.
- Neumayear, E. (2004). “The Impact of Political Violence on Tourism”. *Journal of Conflict Resolution*. 48(2): 259–281.
- Nowak, J-J., Petit, S. & Sahli, M. (2010). “Tourism and Globalization: The International Division of Tourism Production”. *Journal of Travel Research*. 49(2): 228-245.
- Özcan, B. & Arı, A. (2015). “Does The Fisher Hypothesis Hold fort he G7? Evidence From the Panel Cointegration Test”. *Economic Research-Ekonomska Istrazivanja*. 28(1): 271-283.

- Özcan, C.C. (2015). “Türkiye’de Turizm Gelirlerinin Makroekonomik Belirleyicileri: Panel Veri Analizi”. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 24(1): 203-220.
- Öztürk, Y. & Şimşek, E. (2013). “Politik İstikrarsızlıkların Turistlerin Destinasyon Seçimine Etkisi Üzerine Bir Araştırma”. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*. 1(2): 15-25.
- Pedroni, P. (1999). “Critical Values For Cointegration Tests In Heterogeneous Panels With Multiple Regressors”. *Oxford Bulletin of Economics And Statistics*, Special Issue: 653-670.
- Pesaran, H.M. (2007). “A Simple Panel Unit Root Test in The Presence of Cross-Section Dependence”. *Journal of Applied Econometrics*. 22: 265–312.
- Pesaran, M. & Yamagata, T. (2008). “Testing Slope Homogeneity in Large Panels”, *Journal of Econometrics*. 142(1): 50-93.
- Poirier, R.A. (1997), “Political Risk Analysis and Tourism”. *Annals of Tourism Research*. 24(3): 675-686.
- Saha, S. & Yap, G. (2014). “The Moderation Effects of Political Instability and Terrorism on Tourism Development: A Cross Country Panel Analysis”. *Journal of Travel Research*. 53(4): 509-521.
- Sarıtaş, T. & Akar, G. (2021). “Politik İstikrarsızlık ve Terörizmin Turizme Etkisi: Panel Veri Analizi”, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*. 56(1): 233-248.
- Seddighi, H.R., Theocharous, A.L. & Nuttall, M.W. (2002). “Political Instability and Tourism”. *International Journal of Hospitality & Tourism Administration*, 3(1): 61-84.
- Şaşmaz, M.Ü. & Yayla, Y.E. (2018). “Vergiler ve Ekonomik Büyüme ile İnsani Gelişme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Avrupa Birliği Geçiş Ekonomileri Örneği”. *Sayıştay Dergisi*. 111: 79-99.
- Şengönül, A., Karadaş, H.A. & Koşaroğlu, Ş.M. (2018). Turizme Dayalı Büyüme Hipotezinin OECD Üyesi Olan Akdeniz Ülkeleri İçin Analizi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(60), 1123-1135.
- Tatoğlu Yerdelen, F. (2017). *Panel zaman serileri analizi: stata uygulamalı*, Beta
- Topal, M.H. & Ünver, M. (2016). “Yolsuzluğun Belirleyicileri: Kırılgan Ekonomiler İçin Panel Eş-bütünleşme Analizi”. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 02(02): 58-68.
- Yalçınkaya, Ö. & Kaya, V. (2017). “Doğal İşsizlik Oranı Mı Yoksa; İşsizlik Histerisi Mi? OECD Ülkeleri İçin Yeni Nesil Panel Birim Kök Testlerinden Kanıtlar (1980-2015)”. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 17(33): 1-18.
- Yap, G. C. L. & Saha, S. (2013). “Do Political Instability, Terrorism, and Corruption Have Detering Effects on Tourism Development Even in the Presence of UNESCO Heritage? A Cross Country Panel Estimate”. *Tourism Analysis*. 18: 587-599.